

Класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл за видами установ виконання покарань

Поняття, значення і критерії класифікації засуджених до позбавлення волі

Ефективне досягнення цілей покарання має декілька складових. Найголовнішими з них є індивідуалізація покарання при його призначенні, а також індивідуалізація покарання при його виконанні. Важливість останньої складової полягає в тому, що вона передбачає зміну обсягу кари залежно від поведінки засуджених в установах виконання покарання, визначає оптимальні засоби виховного характеру для досягнення позитивних змін в особистості засудженого, розробляє сучасні науково обгрунтовані програми психолого-педагогічної корекції осіб, які відбувають покарання, інакше кажучи, на стадії виконання покарання мають місце комплексна індивідуалізація карально-виховного впливу на засудженого для подальшої його ресоціалізації, зміна його правового становища, здійснення індивідуальної і загальної превенції.

Особи, які вчинили злочини і засуджені до позбавлення волі, повинні відбувати призначений судом строк покарання в установах виконання покарань. За цей час із ними має бути проведений досить складний комплекс різних заходів виховного характеру. Процес виховання і особливо виправлення дорослих людей є складним сам по собі, однак найбільша його складність виявляється в умовах місць позбавлення волі, коли він відбувається при негативному оточенні, в умовах групових і особистісних конфліктів. Різний вік засуджених, різний рівень їхньої соціально-моральної зіпсованості, відмінності в характері, ступінь суспільної небезпеки вчинених злочинів, тривалість злочинного способу життя та інші фактори потребують певних методик, спеціальних програм до різних груп засуджених у процесі організації всієї діяльності в установах виконання покарань. Разом з тим окремим групам засуджених властиві загальні, найбільш суттєві ознаки, згідно з якими вони можуть розподілятися на відносно однорідні

категорії. Необхідність дотримання вимог диференційованого виконання покарання у виді позбавлення волі обумовила класифікацію засуджених.

За словником, "класифікація" – це розподіл будь-якої чисельності, множини на відносно однорідні групи, класи. Вона базується на судженнях про схожість і відмінність між об'єктами, є опорним пунктом пізнання. Наука неможлива без класифікації і типології об'єктів і предметів, що вивчаються. Більше того, класифікація – одна з потреб людського розуму, яка певним чином забезпечує економію мислення. Вона має також важливе практичне значення, оскільки обґрунтовує диференційований підхід до впливу на різні класи об'єктів, більш глибоке їх вивчення і осмислення.

Значення класифікації засуджених полягає в тому, що вона забезпечує:

- а) ізоляцію різних категорій засуджених, що зменшує шкідливий взаємовплив (дослідження свідчать про те, що кожний третій рецидивіст, який відбуває покарання, новий злочин вчинив завдяки набутому досвіду в місцях позбавлення волі), мінімізує міжгрупові й міжособистісні конфлікти;
- б) зниження негативного впливу умов позбавлення волі на особистість засудженого;
- в) диференційований підхід до проведення виховного впливу на засуджених за допомогою індивідуальних програм соціально-психологічної роботи, враховуючи при цьому особистісні відмінності різних категорій засуджених, тобто забезпечення такого впливу, який необхідний із точки зору його характеру і ступеня інтенсивності безпосередньо для цієї категорії засуджених (класифікаційної групи);
- г) індивідуалізацію виконання призначеного покарання. Цілком зрозуміло, що режим тримання і заходи впливу щодо осіб, які раніше відбували покарання, суттєво відрізняються від режиму і аналогічних заходів, які застосовуються до

осіб, засуджених уперше, засуджених за умисні і необережні злочини для засуджених жінок і неповнолітніх.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими передбачають, що класифікація засуджених має на меті, по-перше – відокремлення ув'язнених від злочинців, які через своє злочинне минуле та негативні риси характеру можуть шкідливо впливати на них; по-друге – розподіл ув'язнених на категорії, що полегшує роботу з ними, з метою повернення їх до життя в суспільстві. Окрім того, правила передбачають, що класифікація має бути гнучкою, захищати групи ув'язнених та їхні права, визначати необхідні рівні безпеки і контролю, забезпечувати різні види діяльності, що відповідають індивідуальним потребам. Таким чином, індивідуалізація виконання покарання є логічним продовженням диференціації, означає зміну правового статусу особи, збільшення або зменшення правових обмежень під час перебування в установі виконання покарань;

г) створення умов для належного виконання покарання під час його відбування засудженими. Європейські пенітенціарні правила (пп. 11,12) рекомендують при розміщенні в'язнів за різними установами або режимами належним чином враховувати їх правове становище (попередньо ув'язнений або засуджений в'язень, засуджений уперше, рецидивіст, короткий чи тривалий термін позбавлення волі), особливі вимоги щодо режиму, медичні потреби, стать та вік. Відокремлювати від тих в'язнів, які можуть використовувати спільне розміщення на свою користь, шкідливо впливати на інших; сприяти розміщенню, яке полегшує їх виправлення та соціальну реінтеграцію і враховує вимоги управління та безпеки. Отже, диференціація та індивідуалізація виконання покарань включає раціональне застосування заходів примусу, засобів виправлення засуджених та стимулювання їх правослукняної поведінки як наслідок проведення диференціації та індивідуалізації самих засуджених;

д) створення раціональної системи установ виконання покарань, на яку впливають характер і стан злочинності в країні, отже, і склад засуджених до позбавлення волі. Структура, штати, розміщення об'єктів на території установ виконання покарань залежать від визначення певних категорій засуджених, тобто від офіційної класифікації. Для застосування різних виправних режимів (рівнів безпеки) або розміщення особливих категорій в'язнів Європейські пенітенціарні правила в міру можливості рекомендують використовувати окремі установи або окремі блоки таких установ (п. 13).

Таким чином, під класифікацією засуджених до позбавлення волі наука кримінально-виконавчого права розуміє розподіл їх на відносно однорідні категорії за певними ознаками для створення найбільш ефективних умов у досягненні цілей покарання.

Нова класифікація як засуджених до позбавлення волі, так і установ виконання покарань, була введена на виконання Спільної програми комісії Європейського співтовариства і Ради Європи у галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України, з метою приведення кримінально-виконавчої системи України у більшу відповідність до західноєвропейських стандартів та Європейських пенітенціарних правил.

Зміст класифікації залежить від її основи, класифікаційної ознаки (критерію). У свою чергу, критерії визначаються завданнями (цілями) угруповання.

Класифікація засуджених до позбавлення волі, що передбачена нормами кримінально-виконавчого права, має тісний зв'язок із класифікацією злочинів у кримінальному праві і класифікацією особи злочинця у кримінології. Вони перебувають у постійній взаємодії, доповнюють одна одну, і це зрозуміло, оскільки досягнення цілей покарання у виді позбавлення волі неоднакове стосовно різних категорій засуджених і обумовлене різними факторами.

Крім того, кримінальне право класифікує злочинців за статтю й віком, а також залежно від їхньої минулої злочинної діяльності. За цією ознакою можна вирізнити: а) осіб чоловічої і жіночої статі, повнолітніх та неповнолітніх, осіб, які вчинили злочин уперше (серед них і особи, які вчинили злочини умисні та з необережності); б) рецидивістів (інколи така класифікація має назву класифікації залежно від соціальної небезпеки особи злочинця або класифікації за суб'єктом).

Віднесення злочину до певної класифікаційної групи пов'язане з відомими правовими наслідками для засуджених, що вчинили злочини, причому ці наслідки мають досить вагоме значення з точки зору призначення і виконання покарання. Наприклад, чоловіки, які засуджені за особливо тяжкий злочин, можуть відбувати покарання у виправній колонії як середнього, так і максимального рівня безпеки, де умови утримання суттєво відрізняються; саме за такими особами, як правило, встановлюється адміністративний нагляд; порівняно з іншими засудженими вони потребують значно більшого терміну перебування у колонії для застосування умовно-дострокового звільнення, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та ін.

Кримінально-правова класифікація не ставить перед собою завдання якось впливати на порядок організації виконання й відбuvання покарання. Вона покликана розв'язувати дещо інші проблеми, головними з яких є такі: притягувати чи не притягувати особу до кримінальної відповідальності; кваліфікація злочину; вид і розмір покарання, що призначається, тощо.

Головним завданням, метою класифікації засуджених до позбавлення волі є Передусім диференціація їх за установами виконання покарань для того, щоб забезпечити індивідуалізацію покарання саме на стадії його виконання, тобто мати можливість змінювати обсяг кари залежно від характеру і ступеня небезпеки вчиненого злочину, особи засудженого, його поведінки під час відбuvання покарання. Окрім того, необхідність індивідуалізації виконання

покарання передбачає обрання персональних засобів і методів впливу, вибір необхідних саме конкретному засудженому заходів виховного характеру.

Таким чином, індивідуалізація покарання при його виконанні означає індивідуалізацію всього карально-виховного процесу. Це потребує встановлення загальних вимог не для всіх засуджених у цілому, а безпосередньо для конкретної, однорідної групи, категорії засуджених, і робиться для того, щоб забезпечити диференційований підхід до процесу виконання покарання, надає можливість працівникам різних служб установ виконання покарань більш ефективно взаємодіяти між собою у визначенні оптимальних заходів впливу на засуджених.